

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОФІЗИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПЛАЗМ НА ОСНОВІ ДИКОРΟΣЛИХ ЯГІД

У статті проаналізовано сучасний стан ринку сокової продукції. Визначено необхідність впровадження нових показників її якісного складу. Досліджено метод контролю якості плазм з дикорослих ягід за електрофізичними параметрами. Обґрунтовано доцільність застосування фізичних методів дослідження в товаровзнавстві.

Вступ. Незважаючи на різницю в національних традиціях, у всьому світі сьогодні формуються нові вимоги споживачів до харчових продуктів: натуральний склад, свіжість та корисність. Як світовий ринок в цілому, так і показники споживання сокової продукції на душу населення в Україні, демонструють постійне зростання.

Загалом, український ринок сокової продукції за останні декілька років суттєво трансформувалася – розширився асортимент, покращилася упаковка, змінилася якість. Кількість торгових марок сокової продукції становить близько двох десятків. Разом із тим, в Україні дуже гостро стоїть питання щодо якості та безпечності цієї продукції [1]. На ринку з'являється чимало фальсифікованих, низькоякісних, а інколи й небезпечних для здоров'я людини соків і нектарів. За таких умов виникає потреба у повній та достовірній інформації про якість соків, чітких і грамотно викладених даних про відмінності та властивості різних видів сокової продукції.

З огляду на вищевикладене, питання розширення показників і параметрів якості сокової продукції є актуальним [2].

Постановка задачі. Об'єктом наукового дослідження були електрофізичні властивості плазми з дикорослих ягід, що підлягали багаторазовому низькотемпературному заморожуванню та центрифугуванню. Попередньою підготовкою до заморожування було центрифугування з наступними параметрами: тривалість (τ) – 15 хвилин, швидкість (v) – 5000 об./хв. В результаті заморожування за температури -20°C та центрифугування спостерігалася утворення двох фаз: рідкої (плазми) та твердої (жмиху). Предметом дослідження була плазма з ягід журавлини великоплідної та калини звичайної.

Вирішення задачі. Дослідження електрофізичних властивостей проводили за допомогою експериментальної установки у лабораторних умовах (рис. 1). На установці були встановлені електроди з металу (Me), що мають електронну провідність. Кювету з рідкою фазою поміщали між електродами, що мали іонну провідність: K_i^+ – катіони; A_k^- – аніони. Утворення i -тих катіонів і k -тих аніонів пов'язано з дисоціацією простих електролітів (солей, лугів, кислот) і високомолекулярних полііонітів, тобто речовин органічного походження.

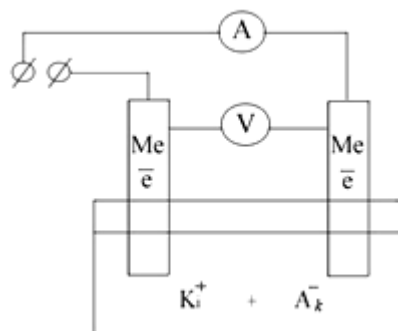

Рис. 1. Схема виміру електрофізичних властивостей харчової сировини

Електропровідність ягід та продуктів їх переробки зумовлена вмістом у них цукрів, органічних кислот, мінеральних речовин тощо. Методика проведення вимірювань електропровідності плазми полягала в наступному. Ягоди журавлини великоплідної та калини звичайної, що зібрані на стадії знімальної стиглості, мили, інспектували та подрібнювали механічним способом (з використанням ножової дробарки). Рідку фазу об'ємом 20 мл поміщали у вимірювальну кювету. Площа змочування

електродів складала $4,2 \cdot 10^{-4} \text{ м}^2$. Напругу на електродах змінювали від 1 до 20 В, за допомогою джерела постійного струму (ДС). Силу струму фіксували міліамперметром (мА). Питомий опір обчислювали, ґрунтуючись на законі Ома. Експериментально встановлено, що залежності електрофізичних характеристик досліджуваних видів плазм характеризуються однаковою тенденцією: для встановлення постійної величини сили струму необхідний певний проміжок часу (рис. 2, 3).

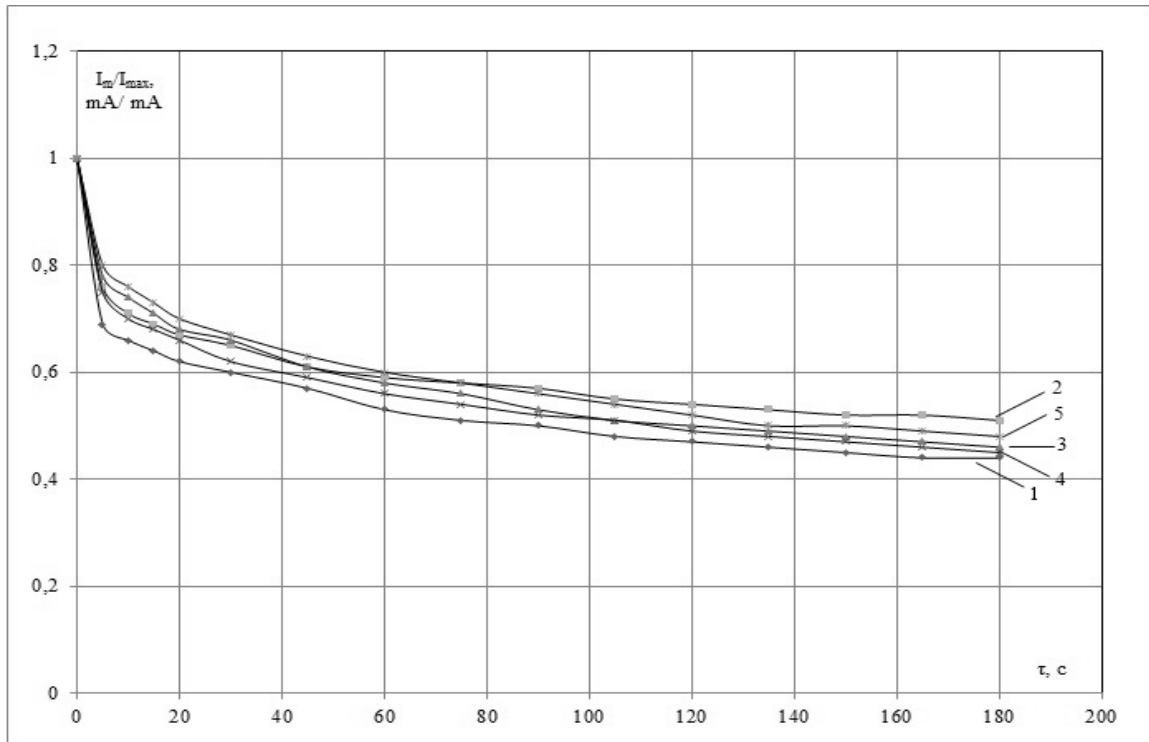

Рис. 2. Кінетика сили струму в досліджуваних зразках плазми з журавлини великоплідної при $U = \text{const} = 1,0 \text{ В}$

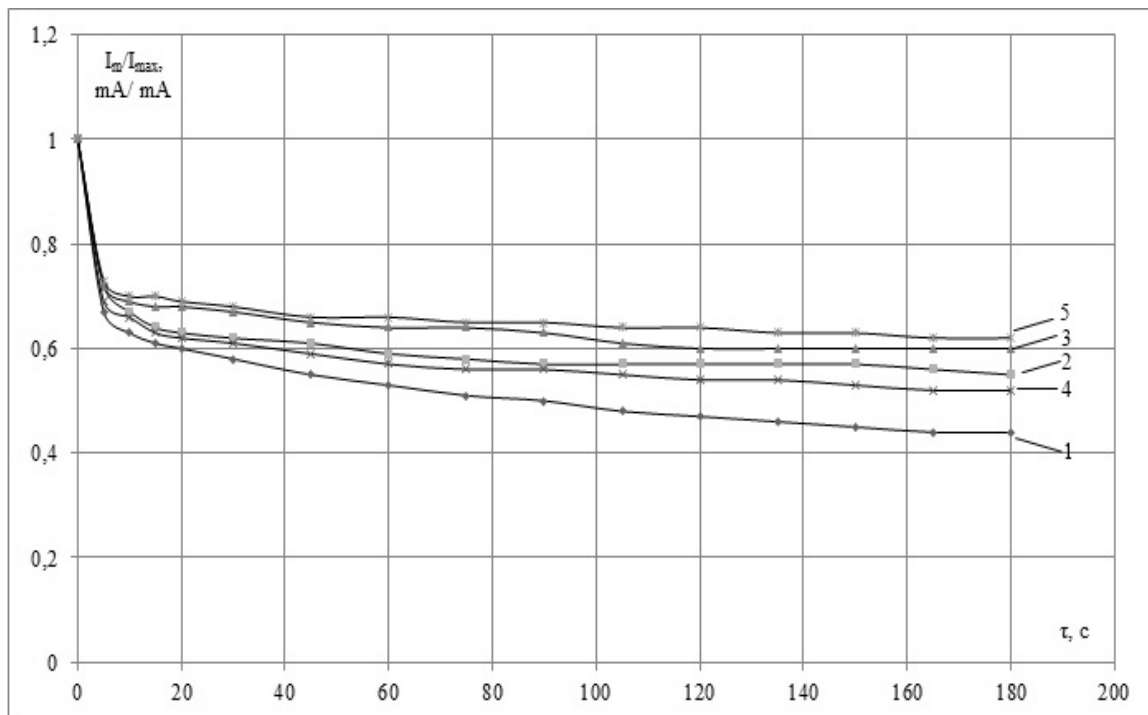

Рис. 3. Кінетика сили струму в досліджуваних зразках плазми з калини звичайної при $U = \text{const} = 1,0 \text{ В}$

При цьому: 1 – кінетика сили струму досліджуваних зразків без заморожування; 2 – після першого заморожування; 3 – після другого заморожування; 4 – після третього заморожування; 5 – після четвертого заморожування. Очевидно це зумовлено тим, що рідка фаза журавлини великоплідної та калини звичайної містить іони різної природи: органічного та неорганічного походження [2]. Величина сили струму для всіх досліджуваних зразків зменшується зі збільшенням циклів заморожування, що, можливо, пов'язано зі зміною рухливості молекул у плазмі за рахунок підвищення концентрації речовин, що входять до його складу. Крім того, це можна пояснити тим, що високомолекулярні пектинові речовини утворюють у ягідній плазмі структуровані молекулярні колоїдні розчини. Для свіжої плазми ягід спостерігається найбільша швидкість падіння сили струму, а для чотириразового заморожування – найменша. При цьому, для досліджуваних зразків свіжої плазми та для плазми після чотириразового заморожування сила струму протягом 180 с знизилася приблизно в 1,6 рази, проте зниження цієї величини відбувається поступово, що свідчить про наявність не лише низькомолекулярних, але й високомолекулярних іонів. Отже, при циклічному процесі заморожування-центрифугування спостерігається зміщення поведінки електрофізичних властивостей рідкої фази дикорослих ягід у сторону, характерну для простих іонів.

Графічну залежність сили струму від напруги називають вольт-амперною характеристикою. У ході дослідження були визначені вольт-амперні характеристики (ВА) для зразків ягідної плазми (рис. 4, 5).

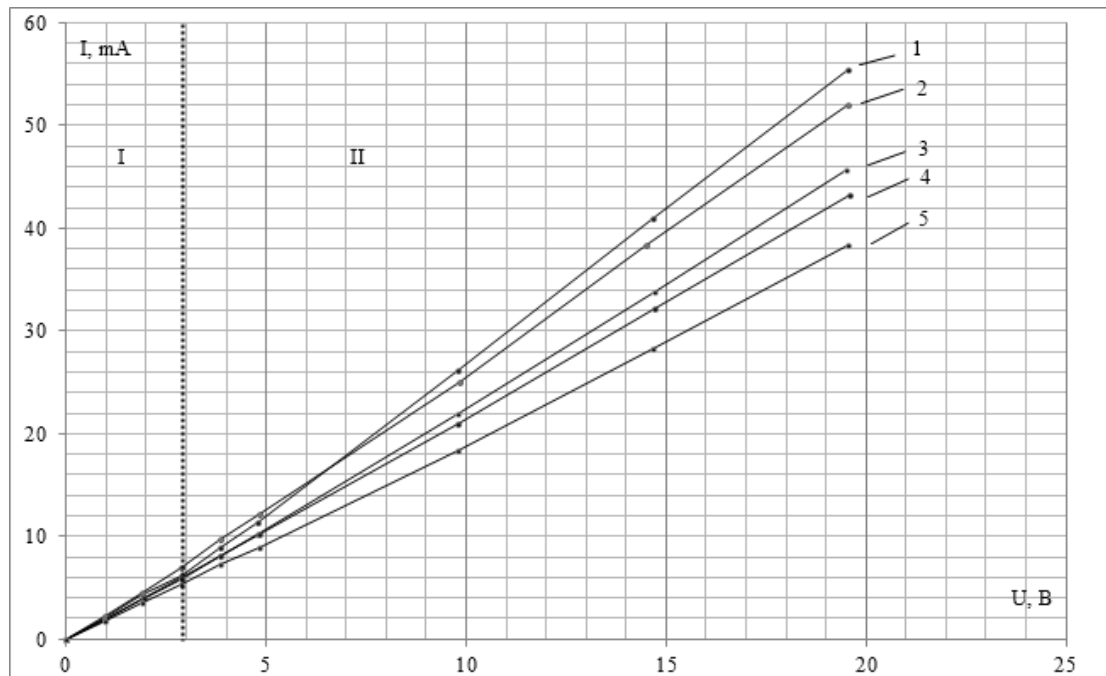

Рис. 4. Залежність сили струму у плазмі з журавлини великоплідної від напруги на електродах

Аналіз отриманих результатів показав, що спостерігається явно виражена нелінійність цих характеристик для свіжих зразків, крім того, відмічено дві характерні ділянки V-A-характеристик. Такі вольт-амперні характеристики властиві для нелінійних електричних ланцюгів. У таких ланцюгах нелінійність обумовлена електрохімічною взаємодією електролітів. Згідно хімічної теорії концентрованих розчинів електролітів, розвинутою А.Н. Сахановим і В.А. Плотніковим, речовини в розчиннику можуть утворювати комплекси, що складаються з молекул розчиненої речовини та розчинника. Такі комплекси можуть дисоціювати як на складні іони, так і на звичайні молекули та іони. Під дією низьких температур частина комплексних іонів видаляється з осадом, внаслідок чого електропровідність зменшується, а розведення розчину водою призведе до збільшення вмісту простих іонів, а електропровідність знову зросте.

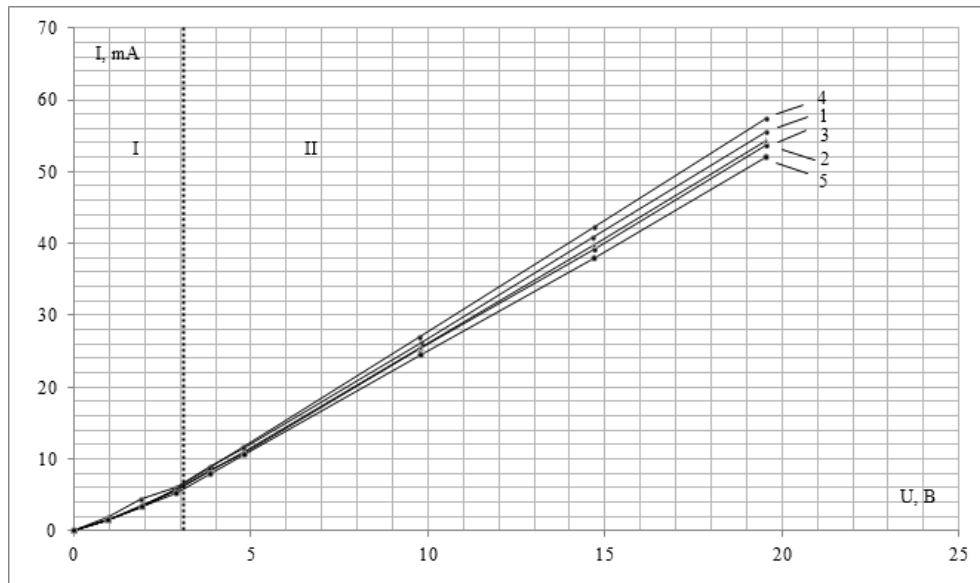

Рис. 5. Залежність сили струму в плазмі з калини звичайної від напруги на електродах

Для кожного провідника існує залежність між силою струму у провіднику та напругою, прикладеною до його кінців. У відповідності із законом Ома, струм (I) через провідник обернено пропорційний опору (R) провідника та прямо пропорційний напрузі (U) вздовж провідника (за сталої температури) [3]:

$$I = \frac{U}{R}, \quad (1)$$

Звідси:

$$R = \frac{U}{I}. \quad (2)$$

Питомий опір (ρ) визначають за наступною формулою:

$$\rho = R \cdot \frac{S}{l}, \quad (3)$$

де: ρ – питомий опір, Ом·м;

l – довжина провідника, м;

S – площа поперечного перерізу провідника, м²;

R – опір, Ом.

Кількісною характеристикою струму є його густина j , що являє собою векторну фізичну величину.

Її модуль дорівнює відношенню сили струму (I) до площі поперечного перерізу провідника (S):

$$j = \frac{I}{S}. \quad (4)$$

Розраховані величини для досліджуваних зразків ягідної плазми наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Питомий опір та густина сили струму в ягідній плазмі

Цикл заморожування	R, Ом		ρ , Ом·м		j, A/m ²	
	I ділянка	II ділянка	I ділянка	II ділянка	I ділянка	II ділянка
Плазма з журавлини великоплідної						
Без заморожування	533	358	4,48	3,0	12,86	97,38
Після 1-го заморожування	483	378	4,06	3,17	14,19	91,2

Після 2-го заморожування	415	435	3,48	3,65	15,9	80,48
Після 3-го заморожування	533	457	4,48	3,84	17,19	76,4
Після 4-го заморожування	475	509	3,99	4,27	24,17	69,14
Плазма з калини звичайної						
Без заморожування	540	348	4,54	2,92	12,74	129,5
Після 1-го заморожування	482	359	4,05	3,02	14,24	115,0
Після 2-го заморожування	482	368	4,05	3,09	18,95	100,7
Після 3-го заморожування	433	347	3,64	2,91	18,95	100,7
Після 4-го заморожування	482	386	4,05	3,24	21,0	90,48

Різні величини напруг, при яких характеристики мають відхилення від лінійності, очевидно, обумовлені взаємодією різних за молекулярною масою та зарядом речовин.

Висновок. При визначенні якості ягідної плазми найбільш важливим є визначення фізико-хімічних показників. Проте на сучасному етапі розвитку науки фізичним показникам також відводиться значне місце. Розроблено спосіб визначення фізичних показників плазми з дикорослих ягід, який передбачає пропускання електромагнітного сигналу через досліджуваний зразок, вимірювання електромагнітних параметрів, встановлення залежності між ними, відрізняючись тим, що в якості електромагнітного параметру вимірюють електропровідність, тим самим визначаючи розведення виробленого соку водою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мотузка Ю.М. Аналіз законодавчо-нормативного забезпечення безпечності та якості соків і нектарів / Ю.М. Мотузка, А.А. Самойленко, М.М. Шаповалова // Вісник ДонНУЕТ. – № 1(53). – 2012. – С. 245-250.
2. Романовський І. Я. Зв'язок між фізичними параметрами березового соку / І. Я. Романовський, Т.І. Романовська, І.І. Побережець // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2006. – № 20. – С. 58-59.
3. Левин А. И. Теоретические основы электрохимии / А. И. Левин. – М. : ГНТИ, 1963. – 432 с.

ОДАРЧЕНКО Дмитро Миколайович – к.т.н., доцент кафедри товарознавства, управління якістю та екологічної безпеки Харківського державного університету харчування та торгівлі.

Наукові інтереси:

- товарознавство, управління якістю та екологічна безпека;
- харчові технології.